

Pregledni znanstveni članek/Article (1.02)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 84 (2024) 2, 351—363

Besedilo prejeto/Received:05/2024; sprejeto/Accepted:10/2024

UDK/UDC: 27-74:613.880.1

DOI: 10.34291/BV2024/02/Slatinek

© 2024 Slatinek, CC BY 4.0

Stanislav Slatinek

Disforija spola in pravica do pravnega priznanja spola oz. do spremembe spola: dileme kanonskega prava

Gender Dysphoria and the Right to Legal Recognition of Sex or Gender Reassignment: Dilemmas of Canon Law

Povzetek: V zadnjih letih se je po vsem svetu povečal pojav motenj spolne identitete (disforija) med mladimi. Trpljenje mladih je veliko, vzroki za ta trend pa so nejasni in sprožajo težka vprašanja kako se odzvati sočutno, etično in učinkovito. Mnogi želijo uveljaviti pravico do pravnega priznanja spola oz. do spremembe spola, kar povzroča številne dileme kanonskega prava. Strokovne študije priporočajo pozorno čakanje skupaj s svetovanjem, nekateri avtorji pa trdijo, da so medicinski postopki nujni in da je treba spoštovati pravico do pravnega priznanja spola oz. do spremembe spola. Močan porast uporabe hormonov in operacij spola pri mladih je zato v središču burnih razprav, ki povzročajo negotovost med pravniki, kanonisti, starši in zdravniki o tem, kaj je najboljše. Prispevek želi predstaviti najbolj pereče dileme kanonskega prava glede disforije spola.

Ključne besede: disforija spola, pravica do pravnega priznanja spola, pravica do spremembe spola, dileme kanonskega prava

Abstract: In recent years, the incidence of gender identity disorder (gender dysphoria) among young people has increased worldwide. The suffering of young people is great, but the causes of this trend are unclear and raise difficult questions about how to respond compassionately, ethically and effectively. Many wish to assert their right to legal recognition of their gender or to gender reassignment, which creates many dilemmas for canon law. Expert studies recommend watchful waiting together with counselling, while some authors argue that medical procedures are necessary and that the right to legal recognition of sex or gender reassignment must be respected. The sharp rise in the use of hormones and sex operations in young people is therefore at the centre of a heated debate, causing uncertainty among lawyers, canonists, parents and doctors about what is best. This article aims to present the most pressing dilemmas of canon law regarding gender dysphoria.

Keywords: gender dysphoria, right to legal recognition of gender, right to gender reassignment, canon law dilemmas

1. Uvod

V zadnjih desetih letih se je po vsem svetu povečal pojav motenj spolne identitete (disforija)¹ med mladimi. Trpljenje tovrstnih mladih je veliko, vzroki za ta trend pa so nejasni in sprožajo zahtevna vprašanja – kako se odzvati sočutno, etično in učinkovito. Nekatere strokovne študije (Roy 2020) priporočajo pozorno čakanje skupaj s svetovanjem, spet druge trdijo, da so rešitev medicinski postopki. Močan porast uporabe hormonov in operacij spola pri mladih je v središču burnih razprav, ki med kanonisti, starši in zdravniki povzročajo negotovost, kaj bi bilo najbolje storiti (Slatinek 2022, 675).

V večini primerov strokovne študije (Singal 2018) sicer hitrih medicinskih posegov pri mladih ne priporočajo, saj so raziskave, ki naj bi dokazovale pozitivne učinke hormonov ali kirurških posegov na področju spola, metodološko pomanjkljive in znanstveno niso zanesljive – gre za pomanjkanje kontrolnih skupin, vzorci so premajhni, nabori pomanjkljivi, predvsem pa časi spremljanja niso dovolj dolgi. Po drugi strani obstajajo strokovne študije (American Psychiatric Association 2019), ki ugotavljajo pozitivne posledice medicinskih posegov.² Zdi se, da je v tem trenutku najbolj priporočljivo pozorno čakanje, kot svetujejo katoliški avtorji (Moia 2019).

2. Samoodločba za hormonsko zdravljenje

Število otrok z motnjo spolne identitete narašča tako po svetu kot pri nas v Sloveniji. Ali otrok, ki trpi zaradi spolne disforije, izpolnjuje vse pogoje za hormonsko zdravljenje – če njegov osebni zdravnik meni, da je otrok glede na svojo intelektualno zrelost, stanje in starost o sebi in o svojem zdravljenju sposoben odločati –, običajno ugotavlja posebna ekipa zdravnikov, ki zagotovi da je takšno zdravljenje v otrokovo največjo korist. V takem primeru soglasje staršev ni potrebno, saj za hormonsko zdravljenje zadostuje otrokova samoodločba. Številni zdravniki so prepričani, da otroci in mladostniki še niso sposobni dati zares veljavnega soglasja, saj mladi pacienti težko razumejo, kakšni so resnični učinki takšnih posegov za vse življenje; zaradi neredke zdravstvene nepismenosti pa podobno velja tudi za starše. Ko govorimo o samoodločbi za hormonsko zdravljenje, številne raziskave še vedno dokazujejo, da so posamezni otroci, ki so dali soglasje, trpeli za shizofrenijo ali hudo motnjo identitete, drugi pa so to storili v fazi obupa. Kljub temu nekateri strokovnjaki (Rosenthal 2021, 581–591) zagovarjajo tezo, naj se – ko otrok doseže

¹ Spolna disforija (*gender dysphoria*) se opredeljuje kot kratkoročno ali dolgoročno doživljanje tesnobe, nezadovoljstva in stisk zaradi neujemanja lastne spolne identitete s spolom, ki je bil osebi pripisan ob rojstvu (Štajnpihler Božič idr. 2017, 23). Za poglobitev glej „Dichiarazione Dignitas Infinita circa la Dignità Umana“ (*Teoria del gender*, tč. 55–59 in *Cambio di sesso*, tč. 60), ki jo je leta 2024 objavil Dikasterij za nauk vere.

² Kirurška sprememba spola vključuje medicinske posege, kot so orhidektomija, penektomija in vaginoplastika (iz moškega v žensko) oziroma penoplastika (in vstavev penilne proteze), skrotoplastika in mastektomija, pogosto pa tudi histerektomija in ovarektomija (Štajnpihler Božič idr. 2017, 21).

zadostno stopnjo razumevanja in inteligence, da je v konkretni zadevi sposoben oblikovati svojo odločitev – starševska pravica podredi pravici otroka do samostojne odločitve. Gre za pomemben medicinski poseg z nepovratnimi posledicami. Ne glede na mnenje stroke številni zdravniki običajno zahtevajo soglasje obeh staršev, saj si tega, ali je mladoletnik pomen in dolgoročne posledice konkretnega zdravljenja zares sposoben razumeti v celoti, ne upajo ocenjevati sami. Zavedajo se, da kirurški posegi predstavljajo najgloblji terapevtski poseg v osebnostno integriteto in s tem v zapleteno fiziologijo človekovega telesa (Dežman 1994, 10). Tudi mednarodni dokumenti zagovarjajo pravico otrok, da se o svojem zdravju odločajo brez soglasja staršev. Otroci, ki so sposobni razumevanja, lahko podajo lastno in svobodno soglasje h kateremukoli zdravljenju – ne glede na to, ali je soglasje staršev predvideno ali ne. Nekateri (bolj redke) raziskave trdijo, da svoje zdravstveno stanje lahko razumejo celo sedemletniki – in k določenemu medicinskemu posegu podajo soglasje. Samo če otrok v medicinski poseg sam ni sposoben privoliti, se ta sme opraviti le ob dovoljenju njegovih staršev ali skrbnikov. Izrecno se šteje, da je otrok ob dopolnjenem 15 letu starosti privolitve sposoben, razen če njegov osebni zdravnik – glede na otrokovo zrelost – oceni, da to ne drži. Z nastopom otrokove sposobnosti, da samostojno privoli v medicinski poseg, preneha tudi obveznost in pravica staršev odločati o tem. Samo kadar eden od staršev takšnemu zdravljenju nasprotuje, se v sporu pridobi odločba sodišča (Cohn 2022, 599–615; Slatinek 2022, 652–654).

V Sloveniji otroci z motnjo spolne identitete ob starosti 15 let pridobijo pravico dostopa do hormonske terapije. Razsodna mladoletna oseba, ki je dosegla popolno poslovno sposobnost, lahko v Sloveniji o lastnem zdravljenju odloča sama. Zdravniška komisija v takem primeru starše za mnenje zgolj vpraša. Prav tako lahko mladoletna oseba zahteva kirurški poseg v svoje telo. Zdravstvena organizacija o takem posegu starše oziroma skrbnika le obvesti. Iz omenjenih določil torej izhaja, da pri zdravstvenih posegih na mladoletnikih, ki na otrokovo prihodnost nedvomno pomembno vplivajo, soglasje staršev ni zahtevano. V ta sklop spada tudi pravica do pravnega priznanja lastne spolne identitete kot temeljne človekove pravice (Štajnpihler Božič idr. 2017).³

3. Predmet globokih razhajanj je razkorak med biološko in pravno identiteto

Priznanje nebinarnosti spola je omogočeno že v petih državah članicah EU.⁴ Mnogi ljudje z disforijo spola zahtevajo, da se v njihovem rojstnem listu izraz ‚moški spol‘ ali ‚ženski spol‘ nadomesti z izrazom ‚nevtralni spol‘. Države članice EU imajo pozitivno obveznost, da svojim državljanom zagotavljajo učinkovito spoštovanje zasebnega življenja. Države članice uživajo določeno polje proste presoje – vsaka

³ Temeljne človekove pravice navaja S. Valentan. Za poglobitev glej Valentan 2020, 610–613.

⁴ Tretji spol priznavajo Avstrija, Nemčija, Islandija, Nizozemska.

država se sama odloči, v kakšnem ritmu in obsegu se bo na zahteve medspolnih oseb glede zadev civilnega statusa odzvala (ustrezno upošteva je njihovo težavno situacijo v zvezi s pravico do spoštovanja zasebnega življenja in še posebej upošteva neskladje med pravnim okvirom in njihovo biološko resničnostjo). Pravica do spolne identitete predstavlja enega od temeljnih vidikov pravice do spoštovanja zasebnega življenja, kar polje proste presoje zelo zoži.

Sodno pripoznanje ‚nevtralnega spola‘ – če temelji na binarnosti spolov – bi za pravo mnogih držav članic EU imelo globoke posledice, saj bi zahtevalo številne zakonodajne spremembe. Mali senat Evropskega sodišča za človekove pravice je pred časom odločil, da Francija ni kršila 8. člena EKČP, ko pritožniku, ki je medspolna oseba, ni omogočila, da bi v rojstnem listu pri označbi spola izraz ‚moški spol‘ nadomestil z izrazom ‚nevtralni spol‘. Zavrnitev priznanja ‚tretjega spola‘ po mnenju sodišča EU ne predstavlja kršitve 8. člena EKČP (Vlačič 2023, 29–31). Legalizacija nemoškega in neženskega biološkega spola v Republiki Sloveniji še ni v obravnavi.⁵ Lahko pa potreba po vpisu tretjih spolov v uradne slovenske evidence nastopi v prihodnosti – ZMatR-UPB2 in Pravilnik ne določata, katere oblike spola je v register edino mogoče vpisati, tako da slovenska zakonodaja vpis morebitne nove vrste spola sama po sebi omogoča.

4. Pravica do pravnega priznanja spola

Pravno priznanje spola je postopek spremembe tako imena kot podatkov o spolu v uradnih dokumentih in registrih z namenom priznanja nove spolne identitete (Štajnpihler Božič idr. 2017, 27). Izraz pravno priznanje spola (*legal gender recognition*) je uporabljen v resoluciji 2048 parlamentarne skupščine Sveta Evrope, sprejeti 22. aprila 2015. Številni strokovnjaki opozarjajo, da je sprememba spola termin, ki se naj mu v diskurzih, ki so do transspolnih oseb spoštljivi, izogibamo. Slovenska pravna terminologija izraza pravno priznanje spola ne pozna – in še vedno uporablja izraz sprememba spola.⁶ Konotacija termina namreč sporoča, da osebi spol spremeni genitalna operacija, čemur pa zagovorniki transspolnih oseb nasprotujejo. Za marsikatero transspolno osebo so postopki telesne potrditve spola (hormonska terapija in/ali operacija) zelo pomembni – niso pa tisti, ki spolno identiteto osebe oblikujejo ali določajo. Ta je vedno oblikovana na osnovi samoidentifikacije (ang. *self-determination*) ali samoodločbe.

Gre za eno od temeljnih človekovih pravic: da si lahko človek spol, v katerem se najbolje počuti, določi sam. To je teza, ki jo zagovarjajo transspolne osebe: spol, ki jim je bil pripisan ob rojstvu, se s spolno identiteto, s katero se identificirajo, ne ujema. Transspolne osebe torej doživljajo neujemanje med lastno spolno identiteto in

⁵ ZCRP-UPB1 in ZDeb določa strukturo EMŠA ter interval števil za moške in ženske, zato bi uvedba morebitne nove vrste spola zahtevala spremembo tega zakona.

⁶ Upravno-pravna praksa pojem ‚sprememba spola‘ razlaga kot biološko oz. kirurško spremembo spola, medtem ko izraz ‚pravna sprememba spola‘ označuje spremembo v pravnih aktih (Štajnpihler Božič idr. 2017, 20).

tisto, ki jim je bila določena ob rojstvu – in ne pristajajo na to, da bi se morala lastna spolna identiteta ujemati z zunanjimi biološkimi spolnimi znaki (Slatinek 2022, 653).

Sodišče v Trentu je 24. novembra 2022 izdalo prvo pravnomočno sodbo v zvezi z mladoletno transspolno deklco in spremembo njenega imena v registru ter dovoljenje za spremembo spola (Zamattio 2023). Gre za prvo sodbo za pravno priznanje spola v Italiji. Sodišče je v sodbi motnjo spolne identitete, diagnosticirano v javnem centru, specializiranem za otroško spolno disforijo, priznalo in upoštevalo že aktivirano pot prehoda spola iz moškega v žensko s pomočjo hormonskega zdravljenja. Sodišče je še ugotovilo, da je do razkritja in priznanja pravnega spola prišlo na vseh družbenih področjih – vključno s šolo in družbenimi omrežji –, ter zahtevo po spremembi imena in morebitno možnost operativnega posega za dokončno pravno priznanje spola nazadnje priznalo. V sodbi je poudarjen pomen pravice do spolne identitete ter pravice do zdravja in osebnostnih pravic, ki imajo ustavno zaščito. Deklica lahko zaprosi za spremembo imena na občini svojega prebivališča. V skladu z odločbo sodišča bo moral biti na njeni osebni izkaznici namesto ženskega naveden moški spol, prav tako bo mladenka v prihodnosti lahko opravljala vse medicinsko-kirurške posege, ki se ji bodo zdeli potrebni.

5. Stališče Svetega sedeža in posameznih škofij do spremembe spola

Sveti sedež glede dopustnosti ‚kirurške spremembe spola‘ še ni podal nobenih pozitivnih ali negativnih sodb. Gre za vprašanja, ki vključujejo anatomske, psihične in vedenjske vidike in tudi od Cerkve zahtevajo resen premislek, zlasti ker psihološka spremljava in nato psihoterapija osebam, ki so kirurško spremenile spol, v večini primerov nudita odločilno pomoč.

Papež Frančišek v času svojega pontifikata ne skriva naklonjenosti do oseb s homoseksualnimi nagnjenji – poudarja, da je od cerkvenega učiteljstva zaman pričakovati, da bo do vseh vprašanj, ki se pojavljajo znotraj »doktrinarnih, moralnih ali pastoralnih razprav« (AL, 3; Slatinek 2022, 656–657), zavzelo uradno stališče. Papež meni, da je treba v nekaterih primerih zadevo presojati z upoštevanjem rešitev, izdanih za podobne stvari, ter splošno in ustaljeno mnenje stroke. Na poti v Lizbono je novinarjem odgovarjal, da je v Cerkvi dovolj prostora za vse in da je Cerkev odprta za vsakogar; da je mati, ki sprejme vsakogar – in da si lahko v Cerkvi vsakdo utira svojo pot: bolni in zdravi, stari in mladi, grdi in lepi, dobri in slabi in tudi homoseksualci (Frančišek 2023).

Številne škofije po svetu (npr. Bergamo) so v želji, da cerkvene skupnosti postanejo prostor odprtosti brez znakov homofobije, v podporo LGBTQ-osebam začele uvajati molitvene večere (vigilije). Spet druge temu odločno nasprotujejo – in organizirajo molitvena bdenja za žrtve spremembe spola, za fante in dekleta, ki so po njihovem mnenju zavedeni z ideologijo LGBTQ in so se podvrgli procesu kirurške spremembe spola.

Največ sprememb si želi Katoliška Cerkev v Nemčiji. Razširjeno gibanje *Synodaler Weg*, ki združuje laike in klerike, poziva k posvetitvi žensk v duhovnice, odpravi celibata za duhovnike in k večji odprtosti do istospolnih parov. Vatikan je s posebno izjavo 22. februarja 2021 dopustil podeljevanje blagoslova posameznikom s homoseksualnimi nagnjenji, ki izkazujejo voljo za življenje v zvestobi razodetim Božjim načrtom, kot jih predlaga cerkveni nauk. Hkrati pa je pojasnil, da ni dovoljeno blagoslavljanje odnosov ali stabilnih partnerstev, ki vključujejo spolno prakso zunaj zakonske zveze, to je zunaj neločljive zveze moškega in ženske, ki je sama po sebi odprta za prenos življenja, kar v primeru istospolnih skupnosti zaradi naravnih danosti ne drži (DDF 2021).⁷

Zavezanost Katoliške cerkve, da varuje dostojanstvo vseh oseb – zlasti ranljivih in mladih –, pomeni, da se za trpeče otroke s spolno disforijo resno zavzema. Člani Papeške akademije za življenje, med njimi prof. Laura Palazzani (ki je tudi podpredsednica nacionalnega odbora za bioetiko v Italiji), zdaj razmišljajo o možnosti odobritve začasne uporabe zdravila za zaviranje pubertete, da bi tako mladostnikom, pri katerih zaradi njihovega stanja obstaja resna nevarnost samopoškodovanja ali samomora, pridobili več časa. Katoliški bioetiki ob uporabi triptorelina (Trp), zdravila, ki se uporablja za vsak primer posebej in ima stranski učinek zamika pubertete, staršem priporočajo, naj sodelujejo s specialističnimi ekipami – z endokrinologi, razvojnimi psihiatri, psihologi in etiki –, da skrbno spremljajo življenje, dostojanstvo, duševno in telesno zdravje obravnavanega otroka. Upanje je, da se z zagotavljanjem podaljšanega obdobja pred puberteto lahko ponudi dodatno zdravljenje, spremstvo in duhovno razločevanje, da bi tako otroku preprečili, da se samopoškoduje – pa tudi, da se ga pripravi na morebitno puberteto, ki jo bo spremljala spolna disforija (Aquilino 2019).

Zdravljenje otrok in odraslih se običajno začne z zdravniškim svetovanjem in psihoterapijo. Če se terapija izkaže za neučinkovito in disforija ostaja, se po postavitvi klinične diagnoze uporabi hormonska terapija ali zaviranje pubertete – in priprava na kirurško operacijo spola. Cilj je obvladovanje psihološke napetosti pacienta s fizično prilagoditvijo telesa, da bo bolje ustrezalo spolu, ki ga čuti v sebi. Vsi ljudje spolne disforije ne doživljajo na enak način. Prav tako si vsi transspolni posamezniki operacije za spremembo spola ne želijo. Za nekatere bi bilo dovolj že to, da se jim omogoči pravno priznanje spola. Za Katoliško cerkev je ključno vprašanje, kako mladim, ki trpijo zaradi disforije spola, razložiti, da telesa, v katerih živijo, niso napačna – in niso grešna. Pravno priznanje spola, pa tudi kirurške spremembe spola znotraj Katoliške cerkve že ustvarjajo bioetični diskurz, katerega cilj je izboljšati in obogatiti življenjsko izkušnjo ter pot k zdravju pri transspolnih osebah.

⁷ Za poglobitev glej *Dichiarazione Fiducia supplicans* (tč. 31), ki jo je leta 2023 objavil Dikasterij za nauke vere.

6. Pravno priznanje spola oz. sprememba spola in dileme kanonskega prava

ZMatR-UPB2 v RS določa, koliko časa je ob rojstvu otroka na voljo za določitev spola. V matični register za državljane RS se vpisujejo (med drugim) podatki o rojstvu – priimek in ime, spol, dan, mesec, leto, ura in kraj rojstva, državljanstvo in EMŠO ter podatki o otrokovih starših (ZMatR-UPB2, čl. 4). Rojstvo otroka vpiše matičar pristojnega organa, na območju katerega je kraj, kjer se je otrok rodil na podlagi prijave rojstva (ZMatR-UPB2, čl. 6). Določitev spola v 15 dneh po rojstvu je vezana na EMŠO – ta je namreč po pojasnilih informacijskega pooblaščenca enolični identifikacijski znak, ki posameznika nedvoumno določa in razkriva tudi dan rojstva, starost in spol. Do težav pride, kadar v tem časovnem roku ni opredelilnih znakov spola, ki bi se pojavili dovolj zgodaj in bi omogočali kategorizacijo, ki bi bila popolnoma zanesljiva (da je oseba moški ali ženska) in prava (brez tveganja, da je napačna). Tukaj so morda zametki tega, da oseba – ker ji je bil v tem kratkem času določen napačen spol – pozneje želi spremembo spola.

Na podlagi ZMatR-UPB2 se v Sloveniji v matični register vpisuje tudi podatek o spremembi spola (ZMatR-UPB2, čl. 4). Pravilnik o izvrševanju zakona o matičnem registru (2004) določa, da se sprememba spola vpiše na podlagi odločbe pristojnega organa o spremembi vpisanega podatka. Podlaga za izdajo odločbe je potrdilo pristojne zdravstvene ustanove ali zdravnika, iz katerega je razvidno, da je oseba spremenila spol. Pred vpisom spremembe spola v register mora matičar zahtevati določitev nove enotne matične številke (EMŠO). Izpisek iz matičnega registra o rojstvu se izda s podatkom o novem spolu – a brez zaznamka o spremembi spola (čl. 37).⁸ Oseba torej velja za pripadnika spremenjenega spola, kar je kasneje izhodišče za odmero starostne pokojnine (Weber 2018, 39–40).

Če je bila oseba ob rojstvu v matični register vpisana kot ženska, je po spremembi spola v uradnih dokumentih moški. Osebi so izdani novi osebni (identifikacijski) dokumenti. Oseba sedaj živi v svojstvu moškega. Uradni zaznamek o spremembi spola je mogoče najti samo v razširjeni obliki njegovega rojstnega lista – v krajšem izpisku te navedbe ni, saj vsebuje zgolj njegovo novo ime in navedbo že spremenjenega spola. V skoraj vseh vsakodnevni življenjskih situacijah lahko tako oseba svojo identiteto izkaže na podlagi (novih) osebnih dokumentov ali z že omenjenim krajšim izpiskom iz rojstnega lista. Rojstni listi v svoji razširjeni obliki niso javno dostopni, saj ima pravico do celovitega vpogleda vanje le omejen krog ljudi in ustanov.⁹

⁸ Osebe, ki so uveljavile pravno spremembo spola, si prizadevajo, da ostane njihova identiteta zakrita (Štajnpihler Božič in dr. 2017, 77).

⁹ Posameznim upravnim enotam največ težav povzroča interpretacija termina ‚sprememba spola‘. Nekatere za spremembo spola štejejo že hormonsko terapijo, druge šele kirurško operacijo. Zaradi nepoznavanja materije v praksi prihaja do različnih interpretacij in tudi zamud pri izdaji dokumentov o pravni spremembi spola (Štajnpihler Božič in dr. 2017, 29–30).

6.1 Sprememba spola pred krstom

Pravno priznanje spola pred krstom postaja za kanonsko pravo in za Katoliško cerkev velik problem. Gre za dilemo, kako ravnati v primeru, ko odraslo dekle, ki je po spremembi spola postalo moški in je s pravnim priznanjem spola dobilo nov rojstni list, v katerem je zapisan njen spremenjen spol, izrazi željo po krstu. Spremembe njenega spola so nastale pred krstom. Če krstitelj predhodnega dogajanja ne pozna, bo po krstu v krstno knjigo zabeležil krst dečka, kar pa ne bo ustrezalo njegovemu biološkemu spolu. Ali bo torej Katoliška Cerkev zaradi sprememb v družbi morala odslej od vseh odraslih katehumenov zahtevati, da pred krstom krstitelju pokažejo rojstni list v razširjeni obliki? Če gre za osebo, ki je pred krstom spremenila spol iz ženske v moškega, bo po prejetem krstu v krstno knjigo vpisana zgolj na podlagi novih osebnih dokumentov in imela odprt dostop do zakonske zveze – celo do prejema svetega reda diaconata in prezbiterata. Zdi se, da bi vpogled v rojstni list v razširjeni obliki zaradi zagotovitve pristnosti (biološkega) spola utegnil biti nujno potreben, čeprav bi ta zahteva marsikomu lahko povzročila določeno nelagodje (Skubic 2022, 29–31).

Katoliška cerkev kljub temu krstu transseksualnih oseb ne nasprotuje. Dikasterij za nauk vere je namreč pred kratkim pojasnil, da lahko tudi transseksualec, ki je bil hormonsko zdravljen in je prestal operacijo za spremembo spola, prejme krst pod enakimi pogoji kot drugi verniki – če ni situacij, kjer bi to lahko povzročilo javni škandal ali dezorientacijo med verniki. Prav tako se lahko krstijo otroci in mladostniki z disforijo spola, če so dobro pripravljeni in voljni (DDF 2013). Čeprav dikasterij v tem primeru ni pojasnil, kako se naj tak krst vpiše v matične knjige, sklepamo, da se pod opombo vpiše, da se je krstila oseba, ki je prestala operacijo za spremembo spola. Še vedno ostaja odprto vprašanje, kako ravnati, če je pravna sprememba spola prikrita – in je prosilec za krst sam od sebe krstitelju ne razode ne. Zaradi novih situacij bodo vsekakor potrebna bolj jasna pastoralna navodila.

Če bi ženska pred krstom spol spremenila pravno in po krstu svojo biološko naravo prikrila, bi lahko prejela celo sveti red prezbiterata. Velja pojasniti, da se pri prejemu zakramenta svetega reda za veljavnost še vedno zahteva spoštovanje materije – da je prejemnik zakramenta moški (kan. 1024). Vsaka samovoljna sprememba te zahteve namreč ogroža učinkovito podeljevanje zakramentalne milosti in Cerkvi očitno škoduje. Vsaka resna sprememba materije (če prejemnik zakramenta svetega reda biološko ni moški) sproža dvom o resničnem namenu prejemnika in s tem veljavnost zakramenta razveljavlja. Spreminjanje materije zakramenta na lastno pobudo ne pomeni zgolj preproste liturgične zlorabe kot prestopka pozitivne norme, ampak je hkrati škoda, povzročena cerkvenemu občestvu in prepoznavnosti Kristusovega delovanja – kar v najhujših primerih zakrament naredi neveljaven. Vsaka sprememba materije zakramenta je vedno hudo nezakonito dejanje (DDF 2024a, tč. 13–19).

6.2 Sprememba spola po krstu

Odrasla ženska, ki je spremenila spol (in postala moški) po krstu, bo v primeru, da izrazi željo po prejemu svetega reda ali vstopu v moško redovno skupnost, tr-

čila ob oviro, da je v krstni knjigi zapisan njen biološki spol, da je biološko ženska – tega ni mogoče spremeniti, popraviti ali izbrisati. Zapisi v krstnih knjigah Katoliške cerkve imajo namreč v skladu z ZVDAGA (čl. 52) lastnosti arhivskega gradiva, zanj pa veljata načeli trajnosti in celovitosti. Zato oseba s sklicevanjem na pravico do izbrisa (pravica do pozabe) ali popravka (Evropski parlament in Svet evropske unije 2016, čl. 17) izbrisa ali popravka svojih osebnih podatkov v krstni knjigi, ki jo upravlja Katoliška cerkev, ne more doseči. Tako stališče zagovarja tudi Upravno sodišče RS (Kovačič 2021, 5), ki je v nekem konkretnem primeru presodilo, da zapisi v krstnih knjigah Katoliške cerkve za Republiko Slovenijo predstavljajo pomemben del njene kulturne dediščine – in tožnikovo zahtevo za izbris osebnih podatkov iz matične krstne knjige zavrnilo (US RS 2021). Italijanska škofovsko konferenca je v zvezi s to občutljivo temo duhovnike že obvestila, da v matičnih knjigah ni dovoljeno spreminjati nobenih podatkov, razen v primeru napak pri prepisovanju (CEI 2003). Podobno odločitev je sprejela tudi Slovenska škofovsko konferenca. V delovni osnutek posebnih zakonov za slovenske škofije je tako zapisala: »Kan. 877 § 1: V primerih, ko verniki spremenijo svojo identiteto, ki je opredeljena ob rojstvu, v župnijskih matičnih knjigah niso dovoljene nobene spremembe osebnih podatkov. Podatek o spremembi se vpiše v opombo.« (SŠK 2024) Omenjeni predlog je že na listi posebnih zakonov za SŠK, vendar ga Sveti sedež še ni potrdil. Ko bo potrjen, bo za pastoralne delavce, ki so pogosto v dilemi (ker ne vedo, kako v primerih, povezanih s spremembo spola, ravnati), zelo koristen.

6.3 Sprememba spola po prejemu svetega reda

Lahko se zgodi, da bo v prihodnosti željo po spremembi spola izrazil tudi kakšen že posvečen diakon ali duhovnik (ali škof). V takih primerih bo to izziv za škofa škofije, v katero je klerik, ki je spremenil spol, inkardiniran. Diakon ali duhovnik, ki je po spremembi spola postal ženska, svoje službe ne bo mogel več opravljati, čeprav je glede na svoj biološki spol še vedno veljavno posvečen klerik (diakon oz. duhovnik). Sama sprememba spola – zahteva po pravnem priznanju spola ali kirurška sprememba spola – pri osebi sproži iregularnost za prejem svetega reda in preprosti zadržek za opravljanje službe (kan. 1041, tč. 1 in 1044 § 2, tč. 2). Krajevni škof mora v takih primerih kleriku, ki je uveljavljal pravico do pravnega priznanja spola oz. se je podvrgel kirurški spremembi spola, naložiti zdravilno kazen suspenza – da tako prepreči pohujšanje med verniki –, za nadaljnja pojasnila pa se mora obrniti na Dikasterij za kler.

6.4 Sprememba spola in sklenitev zakonske zveze

V skladu z veljavnimi državnimi zakoni v RS lahko oseba, ki je uveljavila pravico do pravnega priznanja spremembe spola, po določbah DZ (čl. 3–4) veljavno sklene zakonsko zvezo z osebo nasprotnega spola, živi z njo v zunajzakonski skupnosti ali pa svojo skupnost registrira po ZPZ (čl. 2). Ustavno sodišče je 16. 6. 2022 odločilo, da je prvi odstavek 3. člena DZ v delu, kjer je določal, da je zakonska zveza življenjska skupnost moža in žene, v neskladju z Ustavo – in zato Državnemu zboru naložilo, naj ugotovljeno neskladnost z Ustavo odpravi v roku šestih mesecev po objavi te

odločbe v Uradnem listu RS. V skladu s to odločbo Ustavnega sodišča RS imajo istospolni pari za formalno potrditev obstoja svoje življenjske skupnosti odslej na voljo dva instituta, in sicer možnost sklenitve zakonske zveze po DZ in partnerske zveze po ZPZ (Ustavno sodišče RS 2022).

Če torej eden od zakoncev oziroma partnerjev v zunajzakonski skupnosti spremeni spol, sta v tem pravnem razmerju po opravljeni spremembi spola osebi istega spola, v istospolni partnerski skupnosti pa osebi nasprotnega spola. Razveljavitev zakonske zveze za nazaj ni mogoča.

Obstaja pa tudi druga možnost za prenehanje zakonske zveze, zunajzakonske skupnosti ali registracije – če eden od partnerjev s spremenjenim spolom svojega partnerja ni zadovoljen. Pri zunajzakonski skupnosti je najlažje, saj lahko partner preprosto odide, razmerja do (morebitnih) otrok pa se rešujejo v sodnem postopku. Nekoliko zahtevnejše je to pri zakonski zvezi, saj mora zakonec vložiti tožbo za razvezo zakonske zveze (na primer zaradi nevdržnosti), partner pa poda vlogo za prenehanje skupnosti. Ne morejo pa prenehanja zakonske zveze, zunajzakonske skupnosti ali tudi istospolne partnerske zveze zaradi spremembe spola enega od zakoncev oz. partnerjev zahtevati tretji (Weber 2012, 18).

Kanonsko pravo se s spremenjenimi poročnimi praksami¹⁰ in primeri, ko osebe, ki so uveljavile pravico do pravnega priznanja spola oz. so se podvrgle kirurški spremembi spola, želijo skleniti tudi cerkveno poroko (Slatinek 2022, 659–662) ali pa uveljavljajo pravico do tožbe za ničnost zakonske zveze, intenzivno sooča. Vseh težav, ki jih kanonsko pravo v zvezi s tem že zaznava, smernice SŠK za pripravo na zakon še ne omenjajo. Zato je treba toliko bolj poudariti zahtevo, naj se vprašanja pravice do pravnega priznanja spola oz. do spremembe spola nujno vključijo v sam program priprave na zakon. Za kanonsko pravo so velikega pomena naslednja vprašanja: Naj Katoliška Cerkev od zaročencev sedaj zahteva podatek, ali so se morda podvrgli kirurški spremembi spola? Bodo ta vprašanja v trenutku izpolnjevanja zapisnika pred poroko obvezna za vse zaročence? Za kanonsko pravo bo velik problem, če ta vprašanja po državni zakonodaji postanejo nedopustna. S to problematiko se bodo morali škofje resno soočiti in pripraviti jasna pastoralna navodila – morda celo osnutek posebne izjave, da spol zaročencev, ki je zapisan v njihovih uradnih dokumentih, ustreza biološkemu spolu in je identičen s spolom, ki se jim je določil ob rojstvu. Če bo SŠK tako odločitev sprejela, bodo zaročenci posebno izjavo o spolni identiteti dolžni podpisati pred samo sklenitvijo zakonske zveze.

7. Sklep

Med pomembnejšimi akti na področju uveljavljanja pravice do pravnega priznanja spola sta zagotovo resolucija št. 2048 (2015) parlamentarne skupščine Sveta Evrope z dne 22. aprila 2015 o diskriminaciji transspolnih oseb v Evropi (Parliamentary Assembly 2015) in priporočila Odbora ministrov Sveta Evrope državam članicam z

¹⁰ A. Saje opisuje poročne prakse v prvih stoletjih Cerkve (2023, 239–242).

dne 31. marca 2010 o ukrepih za boj proti diskriminaciji na podlagi spolne usmerjenosti ali spolne identitete (Council of Europe 2010).

Komisarka Sveta Evrope za človekove pravice Dunja Mijatović je 16. 2. 2023 države članice pozvala, naj o uporabi metod za spremembo spola resno premislijo. Nekatere članice (Malta 2016, Francija in Grčija 2022) so že sprejele prepoved izvajanja terapij za spremembo spola pri mladoletnih in ranljivih odraslih osebah. O tej temi še razpravljajo vlade v Belgiji, na Cipru, Finskem, Irskem, Nizozemskem, Norveškem, v Španiji, Švici in Združenem kraljestvu. Ta trend je prisoten tudi na svetovni ravni, saj je več držav po svetu že sprejelo zakonodajo, ki te prakse prepoveduje. Ameriški republikanci (ang. *Log Cabin Republicans*) terapij, ki vključujejo spremembo spola za mlajše od 18 let, prav tako ne odobravajo. Napredek ni enosmeren, saj so nekatere predlagane prepovedi že zastale. Mladoletni, ki so se podvrgli spremembi spola, trpijo, saj je vsaka sprememba škodljiva in diskriminatorna.

Pri tem imajo lahko pomembno vlogo tudi uradne izjave predstavnikov oblasti, kampanje za osveščanje javnosti in celovita spolna vzgoja v šolah. Velik prispevek pri osveščanju javnosti imajo tudi izjave Svetega sedeža in posameznih škofovskih konferenc – še posebej v zvezi z dilemami, ki se v zvezi s pravnim priznanjem spola oz. samo spremembo spola odpirajo na področju kanonskega prava. Znanstveno utemeljene informacije o spolni usmerjenosti in spolni identiteti ter o vplivu praks spremembe spola bi bilo treba vključiti tudi v izobraževanje in usposabljanje strokovnjakov s področja duševnega zdravja in drugih ustreznih zdravnikov.

Kljub temu različnih spolnih usmerjenosti in spolnih identitet ali izrazov ne smemo zatirati ali spreminjati. So izraz bogate raznolikosti človeških bitij. Vsi si moramo še naprej prizadevati za svet brez diskriminacije in predsodkov do oseb LGBTQ – čeprav odkrito povemo, da so prakse spremembe spola škodljive za katerokoli osebo, še posebej pa tedaj, ko gre za mladoletne osebe in otroke.

Kratice

- AL** – Frančišek 2016 [*Amoris laetitia*].
- DDF** – Dicasterium pro Doctrina Fidei.
- DZ** – Družinski zakonik 2017.
- EKČP** – Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic.
- Pravilnik** – Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o izvrševanju zakona o matičnem registru 2022.
- SŠK** – Slovenska škofovska konferenca.
- ZCRP-UPB1** – Zakon o centralnem registru prebivalstva 2006.
- ZDeb** – Zakon o debirokratizaciji 2022.
- ZMatR-UPB2** – Zakon o matičnem registru 2011.
- ZPZ** – Zakon o partnerski zvezi 2016.
- ZVDAGA** – Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih 2006.
- ZVDAGA-A** – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih 2014.

Reference

- American Psychiatric Association.** 2019. What is Gender Dysphoria? American Psychiatric Association. <https://www.psychiatry.org/patients-families/gender-dysphoria/what-is-gender-dysphoria> (pridobljeno 28. 2. 2024).
- Aquilino, Giada.** 2019. Triptorelina: Palazzani, somministrazione con prudenza e valutazione caso per caso. *Vatican News*. 7. 3. <https://www.vaticannews.va/it/mondo/news/2019-03/triptorelina-palazzani-prudenza-valutazione-caso-per-caso.html> (pridobljeno 28. 2. 2024).
- Cohn, Jay.** 2022. Some Limitations of Challenges in the Care of Transgender and Gender-Diverse Youth: An Endocrinologist's View. *Journal of Sex & Marital Therapy* 49, št. 6:599–615. <https://doi.org/10.1080/0092623x.2022.2160396>
- Conferenza Episcopale Italiana.** 2003. Notificazione della Presidenza della CEI. N. 72/03 del 21 gennaio. Chiesa Cattolica. 21. 1. https://www.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/31/2017/02/Notif_Presidenza.pdf (pridobljeno 23. 4. 2024).
- Council of Europe.** 2010. Recommendation CM/Rec (2010) 5. Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5> (pridobljeno 28. 2. 2024).
- Dežman, Zlatko.** 1994. Kriteriji za presojanje odgovornosti pri kirurških posegih. *Pravna praksa* 10:10–13.
- Dicasterium pro Doctrina Fidei.** 2013. Risposte del Dicastero a S.E. Mons. Negri. 31. 10. *Vatican*. 31. 10. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_ddf_20231031-documento-mons-negri.html (pridobljeno 12. 3. 2024).
- . 2021a. Responsum della Congregazione per la Dottrina della Fede ad *un dubium* circa la benedizione delle unioni di persone dello stesso sesso. *Vatican*. 21. 2. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20210222_responsum-dubium-unioni_it.html (pridobljeno 21. 4. 2024).
- . 2021b. *Fiducia supplicans*. Dichiarazione sul senso pastorale delle benedizioni. 18. 12. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_ddf_doc_20231218_fiducia-supplicans_it.html#_ftn22 (pridobljeno 18. 10. 2024).
- . 2024a. *Gestis verbisque*. Nota sulla validità dei Sacramenti. *Vatican* 2. 2. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_ddf_doc_20240202_gestis-verbisque_it.html (pridobljeno 21. 4. 2024).
- . 2024b. *Dignitas infinita*. Dichiarazione circa la Dignità Umana. *Vatican*. 25. 3. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_ddf_doc_20240402_dignitas-infinita_it.html#Teoria_del_gender (pridobljeno 18. 10. 2024).
- Družinski zakonik.** 2017. *Uradni list RS*, št. 15/17 in 22/19.
- Evropski parlament, in Svet evropske unije.** 2016. Uredba (EU) 2016/679 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 27. aprila 2016 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov ter o razveljavitvi Direktive 95/46/ES (Splošna uredba o varstvu podatkov). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=celex%3A32016R0679> (pridobljeno 12. 3. 2024).
- Frančiček.** 2016. *Radost ljubezni* [Amoris laetitia]. Posinodalna apostolska spodbuda. Cerkveni dokumenti 152. Ljubljana: Družina.
- . 2023. Conferenza stampa del Santo padre durante il volo di ritorno : Viaggio apostolico di sua Santità Francesco in Portogallo in occasione della XXXVII giornata mondiale della gioventù. Volo Papale, Domenica, 6. 8. *Vatican*. <https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2023/august/documents/20230806-portogallo-voloritorno.html> (pridobljeno 20. 4. 2024).
- Kovačič, Suzana.** 2021. Izbris podatkov v krstni knjigi. *Gorenjski glas* 11. 1., 5.
- Moia, Luciano.** 2019. Etica e salute. *Farmaco gender, servono chiarezza e misericordia*. *Avvenire*. 13. 3. <https://www.avvenire.it/opinioni/pagine/farmaco-gender-servono-chiarezza-e-misericordia> (pridobljeno 28. 2. 2024).
- Parliamentary Assembly.** 2015. Discrimination against transgender people in Europe, Resolution 2048 (2015). *Parliamentary Assembly*. <https://pace.coe.int/en/files/21736/html> (pridobljeno 28. 2. 2024).
- Pravilnik o izvrševanju zakona o matičnem registru.** 2004. *Uradni list RS*, št. 40/04.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o izvrševanju zakona o matičnem registru.** 2022. *Uradni list RS*, št. 108-2645.
- Rosenthal, M. Stephen.** 2021. Challenges in the care of transgender and gender-diverse youth: an endocrinologist's view. *Nature Reviews. Endocrinology* 17, št. 10:581–591.
- Roy, Stephanie.** 2020. Christian Bioethical Approaches to Gender Reassignment Surgery: Understanding Opposition and Retrieving the Body-

- Soul Complex. Digital Commons. <https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1033&context=saysomethingtheological> (pridobljeno 28. 2. 2024).
- Saje, Andrej.** 2023. Značilnosti zahodne in vzhodne krščanske tradicije glede sklepanja zakonske zveze. *Edinost in dialog* 78, št. 2:237–253.
- Singal, Jesse.** 2018. When Children Say They're Trans. The Atlantic. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2018/07/when-a-child-says-shes-trans/561749/> (pridobljeno 28. 2. 2024).
- Skubic, Zoran.** 2022. Rojstni list je rojstni list. *Pravna praksa* 13:29–31.
- Slatinek, Stanislav.** 2022. Motnja spolne identitete: pravne dileme in pravica do poroke. *Bogoslovni vestnik* 82, št. 3:651–665.
- Slovenska škofovska konferenca.** 2024. Posebni zakoni - delovni osnutek. Arhiv SŠK.
- Štajnpihler Božič, Tilen, Mojca Zadavec, in Luka Mišič, ur.** 2017. Uveljavljanje pravice do pravnega priznanja spola v Sloveniji. Ljubljana: Pravna fakulteta. <https://www.pf.uni-lj.si/media/uppps-.koncno.besedilo.pdf> (pridobljeno 23. 4. 2024).
- Upravno sodišče RS.** 2021. Odločba I-U-985/2020-30 z dne 8. 9.
- Ustavno sodišče RS.** 2022. Odločba U-I-486/20-14 z dne 16. 6.
- Valentan, Sebastijan.** 2020. Primerjalnopravni vidik omejitve verske svobode in aktualnost primerov med pandemijo COVID-19. *Bogoslovni vestnik* 80, št. 3:609–622.
- Vlačič, Luka.** 2023. Francosko nepriznanje tretjega spola ni kršitev EKČP. *Pravna praksa* 10:29–31.
- Weber, Nana.** 2012. Posledice spremembe spola za zakonsko zvezo. *Pravna praksa* 31–32:18.
- — —. 2018. Sprememba spola in pravica do starostne pokojnine. *Pravna praksa* 28–29:39–40.
- Zakon o centralnem registru prebivalstva.** 2006. *Uradni list RS*, št. 72/06:7680 z dne 23. 6.
- Zakon o debirokratizaciji.** 2022. *Uradni list RS*, št. 3/22:15 z dne 7. 1.
- Zakon o matičnem registru.** 2011. *Uradni list RS*, št. št. 37/03, 39/06, 106/10, 11/11 in 67/19:1150.
- Zakon o partnerski zvezi.** 2016. *Uradni list RS*, št. 33/16:4815 z dne 9. 5.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih.** 2014. *Uradni list RS*, št. 51/14 z dne 7. 7.
- Zakonom o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih.** 2006. *Uradni list RS*, št. 30/06:3125 z dne 6. 3.
- Zakonu o registraciji istospolne partnerske skupnosti.** 2005. *Uradni list RS*, št. 65/05:6705 z dne 22. 6.
- Zamattio, Marzia.** 2023. Trento, Paola si sente donna. La madre le fa cambiare sesso sui documenti. Corriere del Veneto. 23. 2. https://corriedelveneto.corriere.it/notizie/verona/cronaca/23_febbraio_14/trento-paola-ottiene-il-cambio-anagrafico-e-la-prima-volta-per-un-trans-minorenne-027d0772-abad-11ed-9cd3-c031b399fa71.shtml (pridobljeno 28. 2. 2024).